

## POGOVOR

Z DR. ZMAGO KUMROVO

ZNANSTVENO SVETNICO V SEKCIJI ZA GLASBENO  
NARODOPISJE

INŠTITUTA ZA SLOVENSKO NARODOPISJE

PRI ZNANSTVENORAZISKOVALNEM CENTRU SAZU

ZMAGA KUMER,

znanstvena svetnica v Sekciji za glasbeno narodopisje Inštituta za slovensko narodopisje pri Znanstveno raziskovalnem centru SAZU v Ljubljani, je bila rojena 24. 4. 1924 v Ribnici. Po končani gimnaziji l. 1943 je študirala slavistiko na ljubljanski univerzi in l. 1948 diplomirala. Leta 1952 je diplomirala še na Akademiji za glasbo, leta 1955 pa je doktorirala s tezo Slovenske priredbe srednjeveške božične pesmi *Puer natus in Betlehem*.

Od leta 1949 dela v Folklornem inštitutu (zdaj Sekcija za glasbeno narodopisje) kot raziskovalka ljudskih pesmi. Njeno strokovno zanimanje je namenjeno zlasti vsebinskim in oblikovnim značilnostim slovenskih pripovednih pesmi (*Funkcija balade na Slovenskem*, Zbornik SUFJ 5, Bg. 1960; *Balada o maščevanju zapuščene ljubice*, Slovenski etnograf 15, Lj. 1966; *Das slowenische Volkslied in seiner Mannigfaltigkeit*, Litterae Slovenicae 1; *Vsebinski tipi slovenskih pripovednih pesmi*, Lj. 1974; itd.).

Zmaga Kumer je podpredsednica študijske skupine za raziskovanje ljudskih balad pri Kommission für Volksdichtung S. I. E. F., za katero ureja in vsako leto izdaja Jahresbibliographie der Volksbaladenforschung.

Poleg tega se dr. Kumrova posveča tudi ljudski glasbi, zlasti godčevstvu (*Die Volksmusik. Slowenien., Musik in Geschichte und Gegenwart* 7, Kassel-Basel 1958; *Slovenska ljudska glasbila in godci*, Maribor 1973; *Etnomuzikologija*, Lj. 1977; *Ljudska glasbila in godci na Slovenskem*, Lj. 1983; *Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente, Die Volksmusikinstrumente in Slowenien*, Lj. 1986).

Od leta 1963 je tudi članica mednarodne študijske skupine za raziskovanje ljudskih glasbil pri IFC (sedaj ICTM).

Tretje delovno področje Zmage Kumer pa je objavljane slovenskega pesemskega gradiva (*Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini*, Maribor 1969; *Pesem slovenske dežele*, Maribor 1975...).

Pripravlja zbirko slovenskih ljudskih pesmi Koroške, sodeluje pa še (nekaj let je bila tudi v uredniškem odboru) pri izdaji znanstvenega korpusa slovenskih ljudskih pesmi.

MARKO TERSEGLAV

*Ze skoraj 40 let delate kot raziskovalka ljudske pesmi. Preden bi spregovorili o svojem delu, najprej nekaj besed o vašem življenju, o vaši mladosti, šoli itn.*

Tu ni kaj posebnega povedati. Rojena sem Ribničanka, po mami, oče je prišel kot uradnik v Ribnico in tam sta se z mamo spoznala. To, da je bil oče uradnik in mama učiteljica, je potem vplivalo tudi na moje poznejše življenje. Osnovno šolo sem naredila v Ribnici (4 razrede), potem je bil oče prestavljen v Celje. Na Celje imam zelo lepe spomine. To so bila najlepša leta moje mladosti. Ko sem bila v sedmi gimnaziji, je leta 1941 izbruhnila svetovna vojna in potem se je pač začelo tisto težko razdobje za



naš narod. Bili smo določeni za izgnanstvo v Srbijo. Ker pa sta bila oba starša rojena v takratni Ljubljanski pokrajini, smo dobili dovoljenje, da smo že leta 1941 šli lahko domov, se pravi v Ribnico. Tam sem potem preživela vojna leta, ki niso bila lahka zaradi okoliščin v kraju samem in ker sta bila starša brez službe. Treba se je bilo nekako prebijati s tistimi malo prihranki, kolikor jih je bilo. Takrat sem tudi inštruirala in delala iz starih metel krtače. Vse to smo počeli za živež, da se je nekako prebilo. Jeseni 1945 smo prišli v Ljubljano, tako da bi me zdaj lahko imeli že skoraj za Ljubljančanko. Na univerzo sem se vpisala še med vojno, vendar je bilo mogoče opraviti samo en semester študija, ker je bila Univerza potem zaprta. Ker sem imela v indeksu vpisan tisti semester, sem potem po vojni v resnici naredila slavistični študij v treh letih.

Že kot otrok sem se srečevala z ljudsko glasbo, z ljudsko pesmijo. Mama je imela namreč doma note za citre. To so bili tisti Kiferlovi zvezki, narodne pesmi, prirejene za citre. Ko sem bila v prvem razredu, so starši kupili pianino in sem se začela takrat malo učiti. To ni bilo pravo učenje, toliko, da sem spoznala note, in sem potem po tistih Kiferlovih priredbah poskušala na klavirju najti prave melodije. Smo pa tudi v šoli že takrat dosti prepevali. Moj razred je bil dekliški in smo punčke zmeraj dvoglasno pele, tako da mi je bilo to že od otroških let blizu. Nisem pa nikdar mislila, da mi bo postalo poklic.

*Kdaj ste prišli v stik s folkloristiko?*

Pravzaprav po naključju, ki po mojem mnenju ni bilo naključje. Študirala sem torej slavistiko, kjer sem tudi diplomirala leta 1948. Ker mi je bilo pa žal, da bi popolnoma pustila glasbo sem hotela vendarle nekako nadaljevati ta študij. Prof. Lipovšek mi je svetoval, naj se vpišem na folkloristični oddelek, ki je bil ravno takrat ustanovljen in kjer je predaval Marolt. Klavir bi lahko imela kot stranski predmet, ker sem bila takrat že prestara, da bi bil klavir moj glavni predmet. Tako sem prišla do Maroltovih predavanj.

Kot zanimivost naj povem, da sem tistikrat že dobila dekret za zaposlitev na Jesenicah. Moj cilj je bil namreč poučevanje na gimnaziji in mislila sem, da bom pač z izpopolnitvijo, s folkloristiko, svojim otrokom nekaj več nudila. Torej nisem mislila, da bi mi folkloristika postala poklic.

Že po nekaj predavanjih pa me je Marolt vprašal, kaj nameravam, ko bom končala študij. Rekla sem, da bom šla v šolo. Naa, je rekel, za šolo te je škoda. Pri meni je ravno mesto prazno, premisli, če hočeš ostati tukaj. Dobro, sem rekla, bom premislila. Ja, ni treba nič dosti premišljati. Ni časa. Reci ja ali ne. In tako sem rekla pač ja, ker sem si mislila, če ne bo šlo, bom pa že nekam šla. In tako sem prišla v to hišo.

*Kdaj je bilo to?*

To je bilo leta 1949. Jeseni 1948 sem se vpisala na folkloristiko, prvega februarja 1949 pa sem nastopila službo z dekretom, tako da je zdaj res že precejšnja doba, odkar sem v tej hiši. Prostori so bili takrat še v Ribji ulici in šele po Maroltovi smrti smo se preselili sem v Wolfovo ulico. Svojo kariero, če smem tako reči, sem torej začela še pod Maroltom.

*Kaj ste takrat na začetku delali?*

(Smeh.) Na začetku je bilo to zelo preprosto. Tistikrat je namreč inštitut prepisoval zbirko OSNP (Odbor za nabiranje slovenskih narodnih pesmi z napevi), kakor rečemo po domače, ker inštitut še ni bil njen lastnik. Zbirko smo dobili šele leta 1957.

Ko sem prišla, je bilo treba to prepisovati, in tudi zame je bila to prva naloga. Dobila sem prostor na koncu dolge mize. Note je bilo treba prepisati, pretipkati, potem pa preveriti, če je prepis v redu, in napisati poročilo.

Na teren takrat še nisem šla, ker tudi sicer še nismo hodili. Prvi moj teren je bil s Tončko Maroltovo leta 1952. Šli sva v Vipavsko dolino, nato pa na Tolminsko. Jaz sem hodila zraven kot vajenka, poskušala zapisovati, vendar ne toliko melodije kot besedila. Melodije je zapisovala ona. Moram reči, da me je Tončka nekako uvedla v terensko delo, ker Marolt takrat že ni mogel več hoditi na teren. Pozneje, po njegovi smrti, ko so se razmere v inštitutu malo izboljšale, pa sem več hodila na teren. Največkrat v skupini, kakor smo imeli takrat navado. Edino Ribniško dolino sem prečesala čisto sama, ker sem šla tja pač domov.

*K terenskemu delu bi se vrnila pozneje. Zanima me, kakšna je bila v tistih časih, ko ste nastopili službo, usmeritev folklornega inštituta oz. Maroltov znanstveni pogled, njegov koncept folkloristike?*

Pri njem je bil narodno obrambni vidik zelo močan. S tega vidika je delal veliko stvari. To se vidi v njegovih delih, to je zmeraj poudarjal tudi v svojih predavanjih. Dejal je tudi, da se je naslanjal na socialno-psihološko šolo Lévyja-Bruhla.

Pri svojih predavanjih ga je večkrat citiral. Govoril je tudi, da je ljudsko izročilo nekaj živega, da je to nekaj biološkega, in je tudi imenoval svoja predavanja biologijo folklorja, čeprav si ne smemo predstavljati, da je to povezoval z biološkimi pojavi ali kaj takšnega. Hotel je pač poudariti, da je folklorja nekaj živega in jo je v predavanjih vedno povezoval z življenjem. Zanj to niso bili mrtvi zapisi, ampak stvar, ki je povezana z vsakdanjim in s prazničnim življenjem.

Takrat se pravzaprav nisem zavedala kakšne posebne usmeritve. Šele pozneje smo se zavedali, kaj je hotel najti — zmeraj nekaj, kar je za Slovence najbolj značilno, najbolj pristno in najstarejše. Seveda je na ta način postal nekoliko neobjektiven, ker je pač druge stvari na terenu, ki jih ljudje tudi pojejo, pustil ob strani, češ, saj to ni čisto naše. Tako smo po njegovi smrti, ko je inštitut začel novo poglavje, ta koncept nekoliko razširili. Šli smo snemat vse, ves repertoar, ki ga poznajo ljudje, medtem ko je bilo pri Maroltu zelo poudarjeno izbiranje.

*V tistem času, ko ste nastopili službo, sta delovala v Ljubljani tudi etnološki seminar na Filozofski fakulteti in tudi muzej. Zanima me kakšne so bile povezave inštituta s tema in drugimi etnološkimi ustanovami?*

Povezave so sicer obstajale, vendar bolj osebne. Poznali smo se s sodelavci iz Etnografskega muzeja, z ravnateljem Orlom, ravno tako sta se poznala Marolt in Županič, ki je bil takrat še na fakulteti, pozneje z Novakom, Kakšnega tesnega sodelovanja pa ni bilo, ker je bila pri nas poudarjena glasbena stran, medtem ko so drugi obravnavali tako imenovano materialno kulturo.

*Ce je bilo to tematsko razdeljeno, ali so prihajali z druge strani kakšni vplivi na vaše strokovno delo?*

Ne bi mogla reči. Povezava je bila morda v tem, da je naša kolegica Marija Šuštarjeva šla nekajkrat v tiste terenske ekipe, ki jih je organiziral muzej. Ne bi mogla reči, da bi to kako name vplivalo.

*Ustaviva se pri vaši bibliografiji, ki danes obsega čez 300 enot. Začne se v začetku petdesetih let. Vidimo, da je prvo večje delo Balada o zmešanem študentu. Ali ste pred tem že kaj objavili?*

Manjše stvari so bile objavljene, recimo seminarska naloga o gorenjskih ljudskih pesmih, ki je danes ne bi več priznala. To so bili prvi poskusi. Prof. Cvetko me je leta 1952 pritegnil k sodelovanju pri MGG (Musik in der Geschichte und Gegenwart). Seveda so bili tisti prispevki, tudi oni za prvo izdajo zagrebške Muzičke enciklopedije, še zelo neboljani. Sama sem se še lovila Takrat sem začela tudi že predavati in sem se naslonila kar na Maroltova skripta. To je bilo še vse zelo zeleno.

*Ob vaši biografiji in bibliografiji se seveda postavlja vprašanje, o čem ste pisali, kakšna je bila vaša strokovna usmerjenost, ožje strokovno področje in kaj vaša posebna ljubezen?*

Ko sem prišla na inštitut je bilo že od vsega začetka jasno, da bo moje področje raziskovanje besedil ljudskih pesmi. To je bilo določeno, torej sem se po službeni potrebi usmerila v to. Tudi osebno me je bolj zanimala ta stran ljudske pesmi, narativnost. Pripovedne pesmi so mi bile neprijetno bližje kakor kaj drugega. Zmerom sem sicer upoštevala tudi glasbeno stran, ker je pač to povezano, vendar, moja ljubezen, če hočemo tako reči, so bile vedno pripovedne pesmi. Zdi se mi, da se je v njih lahko več izpovedalo kakor v drugih.

Sicer pa sem brkljala po vseh mogočih pesmih, po inštrumentih, pa včasih po teoretičnih problemih. To pri meni ni bilo tako strogo ločeno.

*To je bil vaš osebni odnos do pripovedne pesmi. Zanima me, kdo je bil pri tem vaš učitelj ali ste čutili s kom sorodnost v strokovnem pogledu? Je kdo posebej vplival na vas?*

Težko bi koga imenovala prav kot učitelja. Ko sem prišla v inštitut in začela delati, je bil to Marolt, vendar ne v tem smislu, da bi ga hotela posnemati, marveč kot osebnost, ki je takrat pomenila folkloristiko. Ni pa bil učitelj v pravem smislu. Pri disertaciji mi je bil uradni mentor Ivan Grafenauer. Na njegovo delo sem se večkrat naslonila, vendar spet ne v tem smislu, da bi lahko rekla, da mi je bil posebej učitelj. V nekem pogledu mi je bil vzor nemški profesor Seemann, s katerim sem prišla v stik, še ko sem pisala disertacijo. Takrat je bil vodja ustanove Deutsches Volksliedarchiv v Freiburgu. Bil je izredno širok človek, ki se je naučil slovensko samo zato, da je lahko raziskoval tudi slovenske primere kot komparativno gradivo. Njegov način, kako je zbral vse dosegljivo gradivo, mi je bil vzor. Tako sem hotela tudi sama delati.

Bilo je torej nekaj tega, nekaj onega, ne da bi se mogla priznavati kot učenka tega ali onega.

*Omenili ste disertacijo. Kaj je bila njena snov, kdaj ste jo napisali?*

Takoj po drugi diplomji. Ko bi morala diplomirati na glasbeni akademiji iz folkloristike leta 1952, ni bilo nikogar, pri katerem bi lahko delala diplomjo. Marolt je umrl leta 1951. Zato so poklicali prof. Žganca iz Zagreba, tako da sem formalno delala zaključni izpit pri njem.

Kmalu po tistem sem si rekla: »Dobro, naredimo piko na i, naj bo še disertacija!« Ne iz kakšnega častihlepja, marveč preprosto zato, ker se mi je zdelo, da to spada zraven.

Moja prva zamisel je bila — zmerom sem imela veselje do narečij — da bi izbrala za temo glasbeno podobo ribniškega narečja. O tem sem se že pogovarjala s prof. Kolaričem. Rekel je, da bi bilo za to treba imeti neke aparature in ne vem kaj vse, skratka, to je bilo takrat nedosegljivo. Nato sem imela v načrtu obdelavo ljudskih pesmi, ki so jih objavili protestanti v svojih pesmaricah. Ker je bila pa ta snov preobširna, mi je prof. Grafenauer svetoval, naj se omejim na eno samo pesem, in sem vzela tisto: »Eno je dete rojeno notri v tem mestu Betlehem«, torej slo-

vensko priredbo latinske pesmi Puer natus in Betlehem. To sem potem obdelala z vsebinskega, oblikovnega, tekstovnega in glasbenega vidika.

*Med vašimi zgodnejšimi deli je tudi članek Primitivna inštrumentalna glasba in ples v slovenski narodni pesmi. Bolj od članka me zanima dejstvo, da ste navzoči v Zvezi društev folkloristov Jugoslavije od samega začetka. Zato bi bilo zanimivo slišati, kako je vzniknila ta zveza, iz kakšnih pobud in zakaj? Kdo so bili ustanovitelji in kakšne cilje je imela poznejša zveza? V začetku ste bili samo etnomuzikologi. Zakaj ste kasneje širili članstvo z drugimi, z neetnomuzikologi?*

No, to je veliko vprašanje. Mislim, da so se stvari začele takrat, ko je bil prvi mednarodni kongres in festival v Opatiji leta 1951. Takrat je Slovenija prišla v stik s svetom na našem področju in se je menda med udeleženci porodila misel, da bi bilo dobro imeti združenje ljudi, ki se ukvarjajo s folklorističnimi problemi. Leta 1952 smo imeli setanek v Pulju, tako da je v kongresnih zbornikih omenjen puljski kongres kot nekakšen začetek. Ker so bili takrat v Pulju sami etnomuzikologi, je bilo to najprej združenje etnomuzikologov. Potem je bil pa leta 1955 prvi kongres na Bjelašnici, tisti, kjer sem imela referat, ki si ga omenil. Takrat smo povabili tudi prof. Mlakarja in dr. Neubauerja, ker je šlo za to, da bi uvedli labanotacijo pri preučevanju plesov. Tako so prišli tudi tisti, ki se ukvarjajo s plesom, uradno pa je bilo to še vedno združenje »muzičkih folklorista«.

Samo naš inštitut je bil takšen, da je imel le ljudsko glasbo v svojem programu, medtem ko so drugod, npr. v Zagrebu, v Skopju in tudi v Sarajevu, bili še drugi, ki so raziskovali prozo, likovno umetnost itn. Zato je naravno prišlo do vključitve teh ljudi v »udruženje« (UFJ). Kasneje, ko je bilo to razdeljeno po republikah, so si nekateri prizadevali, da bi se združili tudi z etnologi. Pri nas je bil zagovornik tega dr. Matičetov, ki je na vsakem kongresu začel z opozorilom, da se je treba združiti. Končno je do tega združenja prišlo, toda samo v Sloveniji, drugod ne. Sicer pa zgodovino društva vsi poznamo.

*Mislím, da je ne poznamo dovolj, ker ta organiziranost v tistih letih v Sloveniji ni prav jasna. Mogoče je vam, mlajšim pa ne več. Kako je bilo na splošno z organizacijo, z društvi, s pobudami v Sloveniji?*

No, saj pravim, v Sloveniji je bilo pač društvo folkloristov, v katerem nismo bili samo mi, ki smo delali v inštitutu, pač pa tudi nekateri drugi, recimo prof. Hrovatin. Član je bil tudi Božo Račić, potem muzealci, recimo ravnatelj Orel, pa prof. Novak s fakultete, skratka vse kar leze in gre in je delalo na tem področju, se je včlanilo v društvo.

*Je torej takrat društvo folkloristov v Sloveniji že povezovalo tudi etnologue?*

Je. Ne sicer vseh, ampak nekateri so bili zraven. Saj je bil predsednik društva nekaj časa Franjo Baš, ki vendar ni bil folklorist.

*In kakšno je bilo pozneje to razmerje, ko je bila ustanovljena slovenska podružnica etnološkega društva?*

To so ustanavljali v Beogradu. Vem, da sva šla takrat z dr. Voduškom tja, in ne vem, kako bi rekla, da ne bi narobe povedala, ni se nam zdelo čisto potrebno, da bi se zdaj etnologi posebej organizirali.

Mi smo bili zmeraj bolj za skupno organizacijo, ker so bile pri nas takšne razmere, medtem ko so hoteli oni imeti vse čisto posebej, pa so bili potem isti ljudje v obeh društvih. Saj to je bil nesmisel.

*Najprej je bilo folkloristično društvo. Kako je potem prišlo do Slovenskega etnografskega društva?*

To je bilo pa zato, da bi se uresničila tista davna misel, naj se združijo vsi, ki delajo na področju ljudskega izročila.

*Vendar niso bili vsi etnologi vključeni v Slovensko etnografsko društvo. Je kljub temu še vedno obstajala podružnica etnološkega društva?*

To je bilo pravzaprav samo nekakšno preimenovanje. Pogledati bi bilo treba v poročila, v arhive društva. Bila sem sicer vrsto let tajnica, ampak teh stvari se tudi ne spominjam več prav natančno. Nekateri so bili za, nekateri proti. Veliko je bilo osebnih stvari zraven, kakor je žal dostokrat na Slovenskem. Niso bili vedno strokovni razlogi.

*Dolgo let ste bili društvena odbornica, tajnica?*

Tajnikovala sem pod najrazličnejšimi predsedniki. (Smeh.) Drugih funkcij pa nisem imela v društvu. Kot tajnica sem bila seveda članica glavnega zveznega odbora v Beogradu. Takrat so bili predsedniki Franjo Baš, Matičetov in Vodušek. Pod temi tremi, mislim, da je bilo kakih 15 let, sem tajnikovala. Imela sem več ali manj dela, kakor je bil eden ali drugi bolj ali manj agilni. Ponavadi je pa tako pri vseh društvih, da je teža na predsedniku in tajniku.

Vsa organizacija je bila urejena bolj po domače kakor danes. Predsednik, tajnik in blagajnik, pa drugi odborniki smo se sestajali tu v inštitutu, bilo je nekaj sej, pa smo se zmenili, kaj bomo delali. Ni bilo kakor danes, razvejano, z vsemi mogočimi funkcijami.

*Ce pogledamo stari Glasnik vidimo, da ste imeli veliko akcij in sestankov. Zanima me, kakšen je bil takrat program društva?*

Bilo je precej živahno. Vsi skupaj smo bili precej mlajši in se nam je še hotelo, preprosto povedano. Pri društvu so na začetku ljudje še polni idej.

Hoteli smo popularizirati našo stroko. Tudi Glasnik je bil, ne da bi to kjerkoli izrecno napisali, namenjen popularizaciji naše stroke.

Moram pa povedati, da se Glasnik ni začel kot organ društva. Glasnik je bil najprej organ Inštituta za slovensko narodopisje, v drugem letniku pa ga je prevzelo društvo. Ne vem, ali so bili vzrok finančni razlogi, mislim, da je bilo bolj hotenje, da bi Glasnik dobil širšo osnovo, da bi se lahko bolj razvil, kakor če bi bila skrb zanj samo na nekaj ljudeh, ki so bili takrat na inštitutu. Saj so bili samo trije: prof. Grafenauer, Matičetov in Kuret. Kuret je bil dolgo urednik. Jaz sem pod njim še nekaj časa paberkovala, potem je vse prišlo name (na društvo) in prevzeli smo tudi vse Glasnikove naročnike. Moram reči, da sem skoraj na pamet vedela vse naslove, ker jih ni bilo toliko.

Kot urednica sem se trudila, da bi bil Glasnik zanimiv, da bi prinašal strokovne članke, podane na poljuden način, da bi bil dostopen širšemu krogu bralcev, da bi bilo v njem zmeraj nekaj prijaznega branja, kakšna ilustracija, skratka, da bi bil ta skromni listič privlačen.

Nekaj časa smo ga tiskali pri Tomšičevi tiskarni in moram reči, da so nam šli zelo na roke. Pozneje je zaradi pomanjkanja denarja izhajal razmnožen v skromnejši obliki, ampak dokler sem ga jaz imela v rokah, sem si prizadevala, da bi ostal nekako prikupen. Zdi se mi, da je tudi snov, ki jo je podajal, vse to ljudsko izročilo, nekaj lepega, in naj bi se to tudi na lep način pokazalo ljudem.

*Ce gledamo danes nazaj na Glasnik, vidimo, da so bili po obsegu skromni, vendar zelo nabiti, informativni, vsebinsko bogati. Je bil to uredniški program? Ob tem bi me še zanimalo vaše delo pri Glasniku, koliko časa ste urednikovali oz. vodili Glasnik?*

Prvo leto, kot rečeno, je bil urednik še Kuret, potem sem pa jaz prevzela Glasnik. Kakih 10—15 let sem bila urednica in dostikrat edini sodelavec in korektor. Nemalokrat sem vsega sama napisala. Bilo je tako predvideno, da so v prvi številki izšla poročila ustanov za leto nazaj, druga številka je bila nekaj vmesnega, v tretji je bila bibliografija, ki jo je tistikrat sestavljal Janez Bogataj, četrta številka je bila spet mešana. Tako sta bili prva in tretja številka ko dva stebra: poročila in bibliografija. Ob tem se je že nekaj napolnilo, da smo prišli na tistih 8 strani in da je vse skupaj imelo neko lice.

*Zanima me društveno življenje. V 60. letih se začnejo v takratnem Slovenskem etnografskem društvu intenzivne razprave o združevanju vseh etnologov in folkloristov v enotno društvo, hkrati pa so v teku že vroče polemike o predmetu etnologije oz. etnografije. Mlajšim generacijam danes niso poznani razlogi za nekatere spore med člani društva, ki so bili baje zelo ostri. Niso nastali šele v novem SED, ampak že prej. Tudi Glasniki kažejo na to. Zanima me, za kaj je šlo v teh sporih — za strokovne spore ali še za kaj drugega?*

Takrat so bili pač tudi osebni razlogi. Niso bili vsi za to. Bili so različni pogledi. Pri takšnih stvareh pa je zmeraj tako, da prideta do veljave osebna strpnost in nestrpnost. Ljudje se lahko prepirajo za stroko, za neko čisto konkretno stvar, ampak, če je nekdo strpen, se da pomeniti. To je potem diskusija. Če pa je nestrpen, je prepir. In če enkrat pride do prepira, sporazum ni več mogoč.

Saj smo videli potem, da so nekateri celo izstopili iz društva, ko je prišlo do združitve, ko je bilo ustanovljeno enotno Slovensko etnološko društvo.

*Z društvenim življenjem je bila povezana še ena vaša skrb. To je popularizacija ljudske kulture. V starejših Glasnikih beremo, da je šlo za predavanja na šolah. Ali bi lahko nekaj povedali o tem, pa o radijskih oddajah tudi?*

Kaki dve ali tri leta smo imeli pri društvu v načrtu predavanja po šolah. Spominjam se, da smo šli enkrat v Novo mesto. Bila sva z dr. Kuretom. Ne vem, če ni bila še kolegica Šarfova z nama. Bile so zastopane razne veje ljudskega izročila.

Za predavanja je bilo kar precej zanimanja, to pa je bilo seveda združeno s stroški. Društvo ni imelo nikoli kdovekaj denarja, ker prave podpore nismo imeli. Pri nekaterih šolah tudi ni bilo pravega odziva in tako je bilo stvari konec.

*Kakšen je bil vaš namen?*

Namen je bil prav zares samo popularizacija. Šli smo na gimnazije, pa na ljubljansko učiteljsko tudi, da bi doraščajoča mladina dobila vpogled v ljudsko izročilo in odnos do nje. Pokazati smo jim hoteli stvari, za katere smo vedeli, da jih niso dobili pri nobenem šolskem predmetu, ne pri zgodovini, ne pri pouku slovenščine, ne drugod. Etnologije kot predmeta takrat tako ni bilo. Zato smo jim hoteli pokazati še nekaj, kar spada v našo kulturo.

*Potem so tu tudi radijske oddaje. Kako je bilo z njimi, kdaj so se začele?*

Radijske oddaje so se začele zgodaj, enkrat v 60. letih. Najprej so bile občasne. Uroš Krek je bil pri radiu do leta 1958, potem je prišel kot sodelavec v naš inštitut. Imel je še stike s svojimi nasledniki na radiu, med njimi je bil Janko Grilc, ki je bil prva leta mojega pedagoškega dela na akademiji celo moj slušatelj. Ne vem, čigava je bila pravzaprav prva misel za redne oddaje. Občasne so bile že prej, pred letom 1967, ko je Uroš Krek vzel stvari v svoje roke. Domenil se je z Grilcem za serijo oddaj, ki bi imele naslov Slovenska zemlja v pesmi in besedi. Bilo je dogovorjeno, da bi sodelovali tudi kolegi z Inštituta za slovensko narodopisje.

Krek je takrat napisal tiste uvodne akorde, »špico«, kakor pravijo radijski ljudje, in sicer na podlagi belokranjske pesmi Aj zelena je vsa gorá. Ta je postala potem razpoznavno znamenje oddaje, do danes.

Prva oddaja je bila ribniška in je zanjo padla seveda skrb name. Imela sem srečo, da je živel še Stane Sever, ki je prebral odlomek iz nekega Trubarjevega besedila v lepi dolenski dolini, tako da ga je bilo užitek poslušati. Ta oddaja, ki smo jo tudi presneli, ima dokumentarno vrednost prav zaradi Severja.

Podobno smo jih potem naredili še več. Zunanji sodelavec pri prleški je bil Kajetan Kovič, pri gorenjski Emilijan Cevc, pa Mirko Mahnič itn. Od leta 1967 so te oddaje redne.

Še danes je to tako imenovana »torkova oddaja«.

Ne spominjam se, ali so bile prve oddaje tudi ob torkih. Nekaj časa so bile vsak teden po tričetrt ure, potem je radio za nekaj časa prenehal z njimi. Poslušalci so radio zasuli s protesti, da je treba oddaje nadaljevati. Ko so jih obnovili, so bile polurne na 14 dni, zdaj pa se je to ustalilo kot redna torkova oddaja.

*Kakšen namen ste imeli s temi oddajami?*

Namen je bil spet popularizacija. Dati ljudem nazaj, kar smo od njih dobili na terenu. Zato so bili to zmeraj avtentični posnetki, v živo. Želeli smo zbuditi v ljudeh zavest, da ima to neko vrednost. Tam nekje v drugi polovici 50. let so bili namreč časi, ko je pri nas vel veter, ki ni bil ravno naklonjen ljudskemu izročilu. Če bi pobrskali po tedanjih časopisih, bi mogoče našli izjave nekaterih vodilnih ljudi pri nas, ki so govorili proti temu, češ da je to zaostalost in da je to treba čimprej spraviti s poti. Na neki Prešernovi proslavi je padla beseda o inertni gmoti in takšne reči. Skratka, bili so časi, ki niso bili prijazni do ljudskega izročila. V takšnih razmerah tudi ljudje sami pomislijo: Če celo taki rečejo ali pa če je celo na radiu in v časopisu, je najbrž res, je treba pač to pozabiti.

Nam je šlo za to, da bi ljudem vlili zaupanje, zavest, da ima ljudsko izročilo svojo vrednost, da je del naše kulture, naše preteklosti, ki jo moramo čuvati, ki nam je bila izročena v dediščino, ne zato, da bi jo pozabili, temveč zato, da jo ohranimo.

*Se vam zdi, da ste del tega dosegli z radijskimi oddajami?*

Mislím, da smo. To dokazuje že dejstvo, da toliko časa redno tečejo, da so ljudje še zmeraj pozorni nanje in da ničkolikokrat dobimo pisma: »Pridite tudi k nam snemat, mi tudi še znamo!« Bili so primeri, da so ljudje sami pripravili oddajo, da so nam prinesli pripravljen izdelek tako rekoč na krožniku in da je bilo treba samo posneti. To kaže, da je bil naš namen vendarle dosežen.

*Vaše delo gre v več smeri. Eno je raziskovalno delo, drugo popularizacija, tretje pa pedagoško delo. Ali lahko nekaj poveste o vašem pedagoškem delu? Kdaj ste začeli, kje?*

Začela sem že davno. Ko sem diplomirala, je obstajal oddelek za folkloristiko pri Akademiji za glasbo, a predavatelja ni bilo, ker je Marolt umrl. Žganec pa ni mogel hoditi iz Zagreba. Treba je bilo nekako izpolniti praznino. Takrat me je pritegnil prof. Cvetko, češ, saj ima diplomu. Bilo je pa to zelo nerodno, ker sem se komaj znašla. Ni bilo niti prave literature, pa še začetnica sem bila. Ko je bil pozneje ustanovljen na Filozofski fakulteti oddelek za muzikologijo, me je pa spet povabil prof. Cvetko, naj sodelujem kot predavateljica. Od takrat sem tam, mislim, da bo zdaj tudi že kakih 20 let, odkar sem na fakulteti.



*Prej ste omenili, da niste imeli nobene literature. Zato me zanima, kako danes študentje študirajo, kaj imajo na razpolago za predmet etnomuzikologija?*

Zdaj imajo za študij knjižico *Etnomuzikologija*, ki je izšla leta 1977 in katere avtorica sem sama. Kljub temu, da sem se pripravljala na predavanja, jim predavala in da so si pisali, so potem na izpitih prihajale na dan čudne stvari. Odločila sem se, da tako ne bo šlo. Prosila sem za leto pavze in v tistem času napisala skripta, ki so izšla v knjižni obliki — Uvod v glasbeno narodopisje.

Ko je knjižica pošla, bilo je samo 300 izvodov, so me naprosili za novo izdajo, in da ne bi bil to zgolj ponatis (medtem sem tudi sama spoznala nove stvari), sem napisala novo, spopolnjeno izdajo. Ima tudi seznam literature, kolikor je pri nas dosegljiva, in pregled izročila pri jugoslovanskih narodih. Svetovno problematiko sem pustila ob strani. Če koga več zanima, ima na koncu navedeno literaturo, po kateri si lahko dopolni znanje. To se ponavadi niti ne dogaja. *Etnomuzikologija* je pač samo eden od stranskih predmetov. Iz nje se ne da diplomirati. Študentje imajo samo kolokvije.

*Ob pedagoškem delu se mi ponuja še tole vprašanje: Kakor vemo, ste bili večkrat tudi gostja predavateljica za etnomuzikologijo na drugih univerzah. Na katerih in kdaj?*

Prvič sem bila povabljena v München leta 1967, ko je bil predstojnik prof. Kretzenbacher. To je bilo samo eno predavanje o pestrosti našega glasbenega izročila. Med poslušalci je bil tudi Slovenec, ki deluje v Münchenu kot založnik, to je Rudolf Trofenik. Po predavanju mi je ponudil, da bi predavanje izšlo pri njem. In res je izšlo v nemškem jeziku, kakor je bilo tudi takrat dogovorjeno. To je bil prvi zvezek nove Trofenikove serije *Literae slovenicae*, v katerih so potem izšle še druge stvari.

Sicer sem bila še dvakrat povabljena predavat v tujino. To je bilo v Innsbrucku, v 80. letih, kjer je predstojnik prof. Salmen, s katerim se tudi osebno poznam. Prvič sem imela tam predavanje samo iz slovenskega izročila, drugič tudi iz jugoslovanskega, in izpite. Moram reči, da sem bila prijetno presenečena, kako so bili poslušalci (saj jih ni bilo veliko, ker letniki v teh strokah niso veliki) zainteresirani in so se tudi neverjetno dobro naučili. Zato so bili ti izpiti, ki zame niso bili čisto lahki zaradi obvezne rabe nemškega jezika, svojevrstno veselje. Dali so mi neko zadoščenje, ker sem videla, da so moje besede vendarle padle na plodna tla. In kar je bilo zame posebno pomembno, posrečilo se mi je premagati nezaupanje, predsodek o našem ljudskem izročilu. Pri nas doma, od sosednjih jugoslovanskih narodov, je bilo namreč dostikrat slišati očitke, češ, saj je pri vas vse bolj avstrijsko oz. alpsko itn. V Avstriji so me poslušali Avstrijci, ki bi lahko bolj upravičeno rekli, da to ni nič posebnega, originalnega, pa so kljub temu videli, da je zanimivo, da je slovansko in da se to izročilo lahko meri s katerim koli drugim, da nismo nič v ozadju. Tako zadoščenje sem imela še nekajkrat, recimo po izidu indeksa baladnih tipov, ko so mi tudi kolegi z nemških univerz oz. z nemškega jezikovnega območja, rekli, da se čudijo, kakšno bogastvo imamo ravno pri pripovednih pesmih, da imamo kot sorazmerno majhen narod neprimerno več od njih.

*Imeli ste veliko stikov s tujimi strokovnjaki. Zanima me, kakšno vlogo ima na splošno slovenska etnomuzikologija v svetovnem, evropskem merilu?*

Mislím, da imamo čisto dober položaj, da nikakor nismo zadnji. S kolegom Strajnarjam sva člana mednarodne študijske skupine za ljudske instrumente. On ima več stikov z romanskim svetom, meni je zaradi znanja jezika pripadlo več stikov z nemško govorečimi. Zaradi osebnih stikov sem bila večkrat v Freiburgu. Sem članica skupine za raziskovanje ljud-

skih balad, ki je tudi mednarodna, in moram reči, da tu nastopamo popolnoma enakopravno. Nikdar nismo imeli občutka, da smo iz majhnega naroda, ki ni nič pomemben, temveč smo popolnoma enakovredni. Stiki s tujimi kolegi so bili dostikrat spodbuda in zadoščenje, ki dajeta človeku pogum.

*Imate občutek, da niso to samo osebni stiki, oseben prodor, ampak, da tudi kot stroka...?*

Tudi kot stroka. To smo videli na simpozijih, kamor pridejo zmeraj novi ljudje, ki so nas vedno sprejeli kot enakopravne partnerje. Poznajo naše stvari, ki so izšle. Že dejstvo, da moremo objavljati tudi zunaj, nekaj pomeni.

*Ko ste že omenili objavljanje zunaj, kje vse ste objavljali?*

To je bilo največkrat v Jahrbuch für Volksliedforschung, ki izhaja v Berlinu in ki je glasilo freiburškega inštituta.

Nekajkrat sem objavila v Zeitschrift für Volkskunde, potem so pa seveda še objave, ki so vezane na simpozije, recimo, ko gre za raziskovanje ljudskih instrumentov. Vsakoletni simpozij izda tudi zbornik, ki je zelo razkošno opremljen. Na ta način pridemo v svet. Pri tem pa moramo upoštevati znanje tujih jezikov, drugače ne gre.

*Večkrat omenjate instrumente in etnomuzikologijo. Zdi se mi, da je posebna zanimivost vašega strokovnega dela prav v tem, da ste precej aktivni kot etnomuzikologinja, vaša osnovna dejavnost in tudi ljubezen pa je vendarle ljudska pesem, torej besedila. Katero je pravzaprav vaše osnovno raziskovalno področje?*

Osnovno so le pesmi, so le besedila. Ampak bilo je tako: Ko je bil kongres jugoslovanskih folkloristov na Ohridu, je bila ena tema posvečena ljudskim instrumentom. Takrat ni bilo v našem inštitutu nikogar, ki bi se ukvarjal z instrumenti. Julijana še ni bilo. Takrat sem pripravila skromen referat o trstenkah. A če se kje pojaviš, te takoj pritegnejo.

Na tem kongresu je bil tudi dr. Stockmann iz vzhodnega Berlina. Ker je prav takrat ustanavljal mednarodno študijsko skupino za instrumente, me je povabil na prvi sestanek v Berlin. Ostala sem v skupini in potem je celo izšla moja knjiga o instrumentih, na pobudo Cankarjeve založbe. Radi bi bili izdali zelo poljudno, priročno knjižico, skoraj brošurico o slovenskih ljudskih glasbilih. Strašno se je mudilo. Takoj sem sedla in v vsej naglici napisala tisto reč. Urednica serije je bila Jelka Kraigherjeva, ki je kmalu potem umrla, in ni bilo nič z objavo. Zato sem poskusila pri Obzorjih.

To je bilo torej prva objava. Ko pa je bil simpozij v Piranu in je prišlo do načrta, da bi bilo treba sodelovati pri evropski seriji Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente, so mi spet rekli, naj sodelujem. Slovenska izdaja tega dela je izšla pri Slovenski Matici.

Raziskovanje instrumentov nikakor ni bilo moje osnovno zanimanje in sem se zato pri tej stvari zmeraj čutila nekoliko nelagodno, nesigurno. Ampak pri takšnih majhnih ustanovah, kakršna je naša, si zmeraj dekle za vse, pa narediš tudi tisto, kar je potrebno, ne samo tisto, kar bi želel.

*Rad bi se dotaknil objav, ki zadevajo vaše področje, to je pesmi. To so antologije, zbirke. Katere so bile to, komu so bile namenjene?*

Prva zbirka je izšla pri Mohorjevi družbi. Tudi ta ima svojo čudno zgodovino. Nekega dne se je pri meni oglasil prof. Kramolc s prošnjo, da bi napisala predgovor ali uvod k zbirki slovenskih ljudskih pesmi, ki sta

jih nameravala izdati z Matijo Tomcem. Rekla sem, da to rada naredim, a da bi rada prej videla, kakšne so te pesmi. Ker se je pokazalo, da sta imela v načrtu izdajo priredb, ne pa izvirnih zapisov, sem porabila to priložnost in si rekla, da bi pravzaprav lahko pristavili svoj lonček. Če pristanejo, da bodo namesto priredb izvorni zapisi z našega inštituta, napišem uvod, drugače pa ne. Pristali so in tako je v resnici to moja zbirka, čeprav sta na naslovni strani kot urednika navedena Kramolc in Tomc, jaz pa samo v opombah. To ni pomembno. Zbirka je izšla.

Imeli smo nekaj, kar smo za prvo silo lahko dali ljudem v roke.

Pa se mi je zazdelo škoda, da ne bi imeli večje zbirke. Čeprav je v tem času že obstajala misel na korpus, na veliko izdajo, je pa vendar nekaj drugega znanstvena izdaja, ki nastaja počasi. Meni se je zmeraj mudilo, nestrpna sem bila vse svoje življenje. Torej sem se dogovorila z Obzorji za veliko zbirko. Takrat je bil direktor Obzorij rajni prof. Košar. Zbirka naj bi bila antologija, pravzaprav kot šopek poljskega cvetja ali bolje rečeno »pušeljc«. Pušeljc lepih rož. Mogoče je to nekoliko sentimentalno, romantično. Ampak takšen je pač moj pogled na ljudsko pesem, moj odnos do nje. Hotela sem, da bi bila to lepa knjiga. K temu je potem pripomogel Joco Žnidaršič s svojimi fotografijami. Dogovorila sva se, da nikakor nočem nič folklorističnega, nobenega cekarja, nobene rdeče marele, ampak fotografije, ki bi bile lepe in povedne. Imela sem srečo, da sem to tudi dobila. Za knjgo sem napisala obširen uvod, v katerem je pač vse, kar sem lahko takrat povedala o ljudski pesmi, bodisi z vsebinskega, glasbenega ali oblikovnega vidika. Pisan je mogoče malo privzdignjeno, vendar se ujema z zamislijo, da bi podala res izbor, šopek.

*Kaj pa vaša ribniška knjiga?*

Ribniška knjiga pa je nekakšna oddolžitev domači deželi. Hotela sem se prepričati, ali se ne bi po zbiranju Jožeta Rudeža v začetku 19. stoletja v Ribniški dolini še kaj dobilo.

Na teren sem se podala oktobra 1963. Kot domačinka sem imela lahko delo, saj sem šla tako rekoč domov. Živelo je še veliko domačink, ki so bile učenke moje mame, ko je bila v Ribnici učiteljica. Vreme je bilo takšno kot zdajle, na moč deževno. Poskusila sem tu, poskusila sem tam in nenkrat se je razkrilo, da ljudje še ogromno znajo. V Ribniško dolino sem zahajala vse leto 1963 in še leta 1964. Zbrala sem čez 600 primerov. Prišlo mi je na misel, da bi se to izplačalo izdati. Da bi zbirka ne bila preveč suhoparna, sem dodala tisti etnografski uvod, saj so mi ljudje ob pesmih povedali še veliko drugih podatkov, vse v narečju. Tako je stvar dobila pravi okvir.

Nekatere moje pevke so bile doma iz Loškega Potoka ali iz drugih krajev primožene v Ribnico. Tako sem dobila še njihov repertoar. Zdelo se mi je škoda, da bi te stvari šle v pozabo in zgubo. Zato sem vsebino knjige razširila in spremenila naslov. Zdaj se knjiga imenuje Ljudska pesem med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini, ne pa Ribniška ljudska pesem. To se pravi, da sem zajela vse, kar tam pojejo. Če pogledaš v knjigo, vidiš, da so med pesmimi tudi nekatere ponarodele.

*Že pri prejšnji knjigi ste omenili, da ste pristavili svoj lonček. Zdi se, da ste ga v začetku 70. let tudi pri korpusu Slovenske ljudske pesmi. Kako je bilo pa s tem?*

Tam ga pa nisem jaz pristavila, tam so drugi mene pristavili zraven. Bilo je po službeni dolžnosti, da tako rečem.

Ja, pa sem malo tudi sama kriva!

Pri meni se je oglasil takratni tajnik Slovenske Matice France Bernik in povedal, da namerava Matica ponatisniti Štreklja, ki je postal že bibliografska redkost. Vprašal me je, ali ima naš inštitut kaj proti. K meni

je prišel iz preprostega razloga, ker trenutno ni bilo ravnatelja dr. Voduška v hiši. Meni se je zdela zamisel sprejemljiva, predlagala sem samo, da bi dodali še melodije. Pri tem je bila priložnost, da inštitut pristavi svoj lonček. Bernik je potem govoril o tem z odborom Matice in ustanovil se je uredniški odbor, v katerem smo bili, kakor je v prvi knjigi zapisano: Boris Merhar, Milko Matičetov, Vodušek in jaz. Začeli smo se pogovarjati, kakšna naj bo podoba tega korpusa, kaj naj bo v njem, kakšna bo ureditev in tako naprej, kar je tudi v uvodu k prvi knjigi povedano. Tako sem prišla zraven kot ena od urednikov.

Moja neposredna dolžnost so bila besedila. Doslej sta srečno izšli dve knjigi. Tretja je pripravljena, četrto bomo pa naprej delali.

*Kakor slišimo, ste izstopili iz uredniškega odbora?*

Iz tega odbora sem izstopila preprosto zato, ker nisem vzdržala tempa njegovega dela.

*Prehitrega?*

Prehitrega. (Smeh.) Ko je izhajala druga knjiga in se je pripravljala tretja, me je nič koliko ljudi na cesti ustavljalo in spraševalo, kaj je pravzaprav z zbirko, kdaj bo naprej izšla in tako. Ker sem vedela, da sem popolnoma brez moči, kljub temu, da sem svoj del že naredila in oddala, mi je bilo tega preprosto dovolj. »Kos je bil teh špasov sit«, in je rekel, »pojte jagri se solit«, pa sem izstopila iz uredniškega odbora. S tem ni rečeno, da ne bom več delala za SLP, ne maram pa nositi odgovornosti za nekaj, na kar v resnici nimam vpliva.

*Če se ne motim, ste tudi v nekem svetovnem odboru za preučevanje balad. Kakšna skupnost je to, kaj dela in kakšna je vaša vloga v njej?*

Menda sem to že omenila. To je študijska skupina za raziskovanje ljudskih balad, ena od komisij mednarodne zveze, ki se uradno imenuje Société d'ethnographie et folklore. Od te družbe, ki je zdaj samo še na papirju, deluje le naša komisija. Vsaki dve leti priredimo v neki deželi simpozij. Enkrat je bil tudi pri nas, v Škofji Loki, zdi se mi, da leta 1973.

Skupino sestavlja manjši krog ljudi z vsega sveta. Pridejo tudi Američani, vendar jih je največ iz Evrope, ker so balade pravzaprav evropska zvrst. Trenutno je predsednik komisije prof. Brednich iz Göttingena, en podpredsednik je prof. Top iz Leuvena v Belgiji, druga sem jaz.

Skupina izdaja tudi baladno bibliografijo. Zdaj pripravljamo 14. letnik. Prinaša podatke o vseh baladnih objavah, bodisi v knjižni obliki, bodisi v kakšnih večjih publikacijah in tudi podatke o literaturi, razpravah, člankih, strokovnih časopisih itn. Sodelavci iz raznih dežel mi pošljejo podatke na listkih. Sem urednica te bibliografije.

Ko je vse urejeno in natipkano, pošljem v Freiburg, kjer kolega Jürgen Dittmar in prof. Brednich dasta svoj pristanek in blagoslov. Je pač tako, da včasih ne dobim vseh podatkov, na podlagi katerih bi lahko klasificirala posamične enote. Kolega pa imata neposreden vpogled v literaturo, v same knjige in mi lahko svetujeta.

Gradivo v Ljubljani pretipkamo in razmnožimo.

*Vi ste urednica in hkrati razmnoževalka. Je res, da natis bibliografije financirate sami?*

Res, res.

*Saj gre vendar za svetovno publikacijo. Res, da je strogo bibliografska knjižica, ampak kako to, da se še ni našlo podpore, mogoče na SAZU, saj gre za strokovno publikacijo?*

Stvar se je začela v Brnu leta 1968, ko so bile tiste težave na Češkem. Takrat naj bi to bibliografijo izdajal kolega Sirovatka iz Brna. Zaradi tistih homatij na Češkem so me vprašali, ali bi prevzela, in pristala sem. Tako sem pač padla v to.

Nerodno je, da komisija obstaja in ne obstaja. Nikjer ni nobenega denarja za natis. Ko sem prvič sama finansirala, sem si rekla, da bo že nekako, saj niso bili veliki denarji. Tiskar Klampfer, ki mi to razmnožuje, najbrž ne zasluži niti dinarja in dela iz ljubezni do stvari, tako da je plačilo res majhno. Enkrat je bibliografija izšla v Freiburgu (3. letnik), dvakrat mi je pa pomagalo Slovensko etnografsko društvo. Potem sem poskusila pri SAZU, pa mi je bilo dvakrat ali trikrat odklonjeno, češ da je to premajhna stvar, da se ne ve čigavo je in podobno. Kup nejasnosti je bilo okoli tega, pa sem spet rekla, pojdite se solit, in razmnožitev plačala sama. Dokler bo šlo, bo šlo, potem bomo pa morali potuhtati nekaj drugega.

*Ko govorimo o nerazumevanju, bi vprašal še to: kako ste pri strokovnem delu čutili odnos celotne družbe do folkloristike in še posebej do raziskav ljudske pesmi?*

Saj sem že omenila, da so bili časi, ki niso bili najbolj prijazni temu. Drugače pa ne bi mogla reči da sem imela kdaj kakšne težave ali ovire pri raziskovanju.

*Vi osebno ne, ampak pogled na stroko samo?*

Saj pravim, bila so kritična leta, recimo po Maroltovi smrti, ko se je inštitut čutil nekoliko ogrožen. Ne trdim, da so ga res ogrožali, ampak počutili smo se tako, ker smo slišali od vodilnih javno izrečene neprijazne besede. Našo dejavnost so imeli za nekaj zaostalega. Pozneje pa ni bilo več nobenega nasprotovanja. Ko je šlo za izdajo moje nemške knjige o inštrumentih, sem našla v SAZU, pri rajnkem generalnem tajniku, vse razumevanje, tako da bo delo lahko izšlo.

*Ce pogledamo vaše članke v dnevnem časopisju ali v strokovni literaturi, vidimo, da ste včasih kritični do nekaterih. Zanima me, s kom ste doslej polemizirali, do koga ste kritični, za kaj gre v vaših kritikah?*

V kakšne hude polemike se nisem zapletla, pač pa me je to ali ono kate-rikrat pogrelo. Recimo, ob izidu najnovejše pesemske zbirke Dušice Kuna-ner, kjer je jasno, da gre za popolno neznanje.

Nisem mogla biti tiho in sem napisala oceno, v kateri sem bila precej ostra. Ali pa ko je v Rodni grudi izšel članek Janeza Dolenca. Objavil je neko pripovedno pesem o mladi Mojci in pri tem zapisal, da je treba za knjižno objavo ljudsko pesem nekoliko prirediti, češ da pevec tudi sam z gestami dopolni melodijo. Tako gledanje je popolnoma nesprejemljivo. Odgovor nanj bo izšel v Traditiones. V podobnih primerih sem vedno odgovorila. V Glasniku sem pred leti objavila članek, v katerem sem postavila vzporedno neko Goljevo prepesnitev in izvirnik. Točno se je videlo, da je priredba polizana, zglajena in zvodenela v primerjavi z ljudskim originalom.

*Zdaj sva pri zaščiti kulturne dediščine. Po programu Unesca, katerega članica je tudi Jugoslavija, so članice dolžne skrbeti za zaščito duhovne kulture in se boriti proti njeni profanaciji. Kako je s tem pri nas? Je bila in je to tudi vaša naloga? Kako in koliko je bila izpeljana?*

Tega nisem nikoli čutila kot posebno nalogo v zvezi z Unescom. Reagiram instinktivno. Za Poglede na etnologijo so me naprosili, naj napišem prispevek o godčevstvu. Ravno takrat je izšla Avsenikova plošča, menda celo v nemščini, neka silno banalna stvar. Hkrati pa je bilo v časopisu ob-

javljeno, da sta brata Avsenik dala velikansko vsoto za onkološki inštitut. Mene je to pogrelo, z etičnega in moralnega vidika. Zdelo se mi je nepošteno profanirati naše ljudsko izročilo, izdajati plošče v tujini in se iti nekakšne Oberkrajnerje, hkrati ipa dajati vsote onkološkemu inštitutu, kot nekakšno miloščino za odkupnino. Torej sem v Pogledih na to reagirala, ne da bi omenjala imena. A mi je nekdo očital, češ da to ne spada v članek. Meni pa se je zdelo prav, da je nekje zapisano, saj so to stvari, v katerih gre za poštenost, za pošten odnos do stvari.

*Ko govorimo o ohranjanju duhovne dediščine, moramo omeniti še eno vašo dejavnost v zvezi s tem, to je članstvo v organizaciji Europa-Preis für Volkskunst. Kaj je to, kaj dela, kaj je vaša naloga v tej organizaciji?*

To ni organizacija, marveč žirija. V Hamburgu obstaja že od leta 1930 ustanova, fond, ki je popolnoma privaten. Ustanovitelj je še živ, veletrgovec dr. Toepfer. V fond se stekajo dobički njegovega velikanskega podjetja, iz njega podeljujejo razne nagrade, med njimi je tudi Herderjeva, ki so jo dobili tudi nekateri naši, npr. dr. Kuret, dr. Cevc.

Leta 1975 je bila ustanovljena nova nagrada, ki se imenuje Europa-Preis für Volkskunst, s posebno žirijo, kakor za vse druge nagrade. Organizacijo te žirije je dr. Toepfer poveril prof. Wildhaberju, znanemu etnologu iz Basla, on pa si je člane izbral sam. V petčlanski žiriji so: prof. Gösta Berg iz Stockholma, Alexander Fenton iz Edinburga, Rolf Brednich iz Göttingena, peta sem jaz. Po Wildhaberjevi smrti je postal predsednik Brednich, kot peti član je prišel prof. Suppan iz Gradca. Žirija se sestaja enkrat letno, ponavadi spomladi, in izbere skupine, ki naj bi tisto leto dobile nagrado, ki znaša 20.000 DM.

*Za kakšne dosežke se podeljuje nagrada?*

Daje se skupinam ali eventualno posameznikom, ki so izključno amaterji in ki so si dalj časa prizadevali za ohranitev ljudskega izročila. Mišljena je umetnost v širšem smislu, se pravi, pesmi, instrumenti, vse ljudsko izročilo.

Vsako leto dobijo nagrado štiri evropske skupine, dve iz zahodne Evrope, dve iz vzhodne. Predlagatelj sam, s svojim ugledom, jamči za ustrezní izbor. Že od začetka je bilo mišljeno, da bi jaz poskrbela s svojimi predlogi za vzhodno Evropo oz. za jugovzhod. Prva skupina, ki je pri nas dobila nagrado, je bila AFS France Marolt. Potem je prišla na vrsto skupina iz Bosne in Srbije, pa godci s Hrvaške in letos (1985) Beltinška skupina. Pri izbiri, kakor sem omenila, ne gre za kvaliteto pisanja ali petja, temveč za dlje časa trajajoče prizadevanje za ohranitev ljudskega izročila. Pogoj je tudi, da skupina ni profesionalna. Državni ansambli zato ne pridejo v poštev.

*Ste tudi članica Mohorjeve družbe. Ali imate tam kakšno funkcijo?*

Trenutno sem podpredsednica odbora Mohorjeve družbe.

*Ko opazujem vaše življenje od strani, se mi zdi v celoti povezano s slovensko ljudsko pesmijo in z delom zanjo. Zdi se mi, da je malo ljudi, ki bi svoje delo in osebno življenje tako podredili eni sami stvari. Kaj pa druga področja, recimo literatura, glasba, slikarstvo? Čemu vse posvečate svojo pozornost kot zasebnica?*

Kot zasebnica sem čisto navaden človek in navadna ženska, ki me privlačijo vse mogoče stvari od ročnih del in kuhe, do gojenja rož in urejanja stanovanja in podobne stvari. Če bi me kdo vprašal, kaj počnem v prostem času, bi morala reči, da ga nimam. Sem ena tistih srečnih ljudi,

morda redkih, ki jim je poklicno delo hkrati konjiček. V resnici me osrečuje in dopolnjuje. Vse ostalo pa ...

Zdi se mi, da bi ženska ne bila ženska, če ne bi imela smisla za gospodinjstvo, za kuho in tako. To se morda sliši banalno, ampak ker ne spadam med tiste učene ženske, ki jih je sram nekaj takega početi, se pri tem čisto dobro počutim.

*Kaj pa glasba, razen ljudske?*

Torej, z moderno glasbo se ne morem sprijazniti. To priznam. Sicer imam pa rada glasbo, recimo klasično, romantično. Klavir je tudi v hiši, a kaj, ko ima dan samo 24 ur in še te pravzaprav danes niso več ure. Ura nima več 60 minut.

*Zanima me povezanost zasebnega življenja z delom. Zadnjih nekaj let preživljate svoj dopust v Ziljski dolini. So to kakšne povezave z vašim poklicnim delom, gre za kakšno posebno obvezo ali za naključje?*

Toliko je povezano s poklicnim delom, da sem svojo gospodinjko Lojzo Jankovo, vnukinjo Franca Grafenauerja, borca za pravice Koroških Slovencev, spoznala na terenskem delu. Ko sva z Julijanom v zgornji Ziljski dolini snemala, sva prišla do nje in ker sem videla, da sprejema poleti turiste, da ima prostor, sem vprašala, ali bi lahko prišla k njej. Tako sem začela zahajati tja in se počutim že popolnoma domače.

Kadar sem v Ziljski dolini, sem zasebno. Ne grem se folkloristko, da bi kaj spraševala. Tam sem turistka, hodim naokrog, zanima me samo to, ali bom našla jagode, ali bom videla srno na travniku, ali bom prišla do Radeni skozi Zgornjo Belo, ali po oni strani ...

Preprosto: uživam lepoto pokrajine in se dobro počutim med temi ljudmi, ki me zdaj že sprejemajo kot svojo. Zadnjič mi je rekla Lojza, da že »cu slišim«. Doživela sem že tudi, da me je nekdo v vasi prepoznal: »A, saj ste tukaj, smo vas že pogrešali!«

*Zdaj ste se udomačili. Ampak neka čustvena podlaga za to odločitev je pa morala biti?*

Prišla je med terenskim delom. Res pa je, da me je že takrat, ko sem še študirala slavistiko in ko sem nameravala delati v šoli, mikalo iti v Celovec za profesorico Se pravi, da me je Koroška mikala. Mogoče so bile že tam korenine čustvene navezanosti na Ziljsko dolino, ki se je sprva sploh nisem zavedala.

*Kaj vam je pomenila Koroška kot teren, kot raziskovalno področje?*

Vedno se mi je upiralo, da bi naša območja, ki so zunaj državnih meja, obravnavali kot nekaj posebnega. Zdi se mi, da jih je treba jemati kot katero koli našo pokrajino, naj bo Koroška, Režija ali Porabje. Če je vmes državna meja, je pač to nesrečno naključje, naša slovenska usoda.

Kolikor je tu bila težava, je bila v tem, da se nekateri Korošci čutijo Vindiš, da je bilo treba premagovati nekaj več težav z narečjem. Rožansko je neprimerno težje od kakšnega drugega. Enako kakor rezijansko. V tem je razloček z osrednjo Slovenijo, sicer pa ne bi rekla, da bi se kako drugače počutila. Zmeraj sem se dobro počutila tam.

*Za sabo imate neizmerno veliko število terenskih potov. Kakšen pomen pripisujete raziskovalnemu delu na terenu v primeri s teoretičnim kabinetnim delom?*

Po mojem je nujno. Kdor ni bil nikoli na terenu, kdor ni terenski delavec, ne more biti uspešen. Veš, nekaj drugega je, če imaš pred sabo samo vr-

sto zapisov. To je mrtev papir. Če bi pa doživel, da ti nekdo poje, je vse drugače.

Spomnim se, ko smo bili v Mežiški dolini, ko so se svatje zunaj zbrali (čakali smo na fotografa) in so začeli spontano peti, pa si imel v ozadju razgled na vso Podjuno in tista pesem takrat... to so doživetja. Taka pesem se vtisne v spomin. Nekako doživiš tisto koroško pesem, ne Mojcej, ampak pesem, ki je tam doma, ki je zrastle iz pokrajine.

*Ze 40 let hodite na teren. Se vam zdi, da je treba nadaljevati s terenskim delom ali ga je enkrat zadosti?*

Po mojem mnenju ga ni nikoli zadosti. Poglej, celo v zahodnoevropskih deželah, kjer so bili prepričani, da so že vse pobrali in da ni več kaj pobirati, prihaja vedno znova do tega, da še kaj najdejo. Pri nas pa so stvari še bolj žive. Nikakor ne bi smeli prenehati. Ne samo zato, ker imamo še prazne lise na slovenskem zemljevidu, ampak tudi, da se vračamo na območja, kjer smo že bili, in ugotovimo, ali ljudje še kaj znajo, ali je kaj novega nastalo. Poglej, kaj se je v zadnjem času še našlo! Na primer jurjevski koledniki v krajih, kjer jih sploh nismo pričakovali. S terenskim delom nikakor ne bi smeli prenehati do trenutka, ko bi kdo rekel, zdaj pa res ni nič več, kar pa ne verjamem, da se bo zgodilo.

*Kaj pomeni to, da se še kaj najde, v teoretičnem smislu? Kaj to pomeni za neko stroko?*

To je znamenje, da je stvar vendarle še živa, da ni samo muzejski predmet, da ljudem še nekaj pomeni, četudi bi kdo rekel, da v našem času ni več mesta za ljudsko pesem.

In navsezadnje, poglej življenje je že tako zmehanizirano, da je tudi za ves narod pomembno pokazati duhovne vrednote, ki so še tu.

*Imate kakšen poseben spomin na terensko delo, ki se ga še posebej radi spomnite, ali kakšno anekdoto?*

Marsikaj, o, marsikaj je bilo. Težko bi takole stresla iz rokava. Recimo, lepi so spomini na Kostelsko. Spomnim se, da sva z Marijo Šuštarjevo spali v neki obokani kamrici. V postelji je bila koruzna slama in ko si legel, je nastala luknja. Težave so bile tudi z umivanjem. Dobil si skledo vode, pa se umij, kakor veš in znaš.

Ali pa tisto zimo v Adlešičih, ko sva malone zmrznili, če ne bi spali skupaj. Zjutraj se je pa izkazalo, da je bilo v sobi okno ubito, januarja meseca!

Ali, če hočeš nekaj romantičnega: Ko smo zbirali v Tuhinjski dolini, smo se vračali ponoči iz Zgornjega Tuhinja tja, kjer smo spali, in smo vsa skupina po poti prepevali. Sijalo je fantovsko sonce, polna luna. To so spomini!

*Vaše delo je bilo celo življenje podrejeno eni stvari. V čem ste videli, v čem še vidite smisel dela, ki ga opravljate že skoraj 40 let?*

Smisel? Smisel se mi zdi v tem, kar je danes popolnoma nemoderno: Smisel je v služenju. In sicer v služenju svojemu narodu. Ker sem prišla po srečnem naključju, ki ni bilo naključje, do te stroke, se mi zdi, da moram to svojo nalogo dobro opraviti. V resnici, naj bi bilo vse to, kar počenjam v svojem poklicu, služenje narodu.

*To je smisel. Hkrati pa pravite, da je vaše delo tudi vaš konjiček, veselje, torej mora imeti za vas neki mik?*

Saj ga ima. Lepoto.

Če mi je izbirati med praktičnim in lepim, se bom zmeraj odločila za lepo. Za mene je ljudska pesem zmeraj nekaj lepega. Lepota in vrednota.



*In če bi imeli še enkrat možnost...?*

...Bi si ničesar drugega ne izbrala kakor to.

*Ne bi šli v profesorski poklic?*

Ne. Najbrž je bilo to tako namenjeno, da sem pristala tukaj, in mislim, da je bilo popolnoma prav. Ne bi želela drugače.

Spraševal je *MARKO TERSEGLAV*.

Prepis je za objavo pripravil *NAŠKO KRIŽNAR*.

Razgovor je avtoriziran prepis z video kasete, posnete dne 6. 5. 1985, ki jo hrani Avdiovizualni laboratorij ZRC SAZU.

#### *An Interview*

ZMAGA KUMER

Zmaga Kumer — a scientific advisor in the Section for Ethnomusicology at the Institute for Slovene Ethnography at the Scientific Research Center at the Slovene Academy of Sciences and Arts — was born on April 24, 1924, in Ribnica. After she had completed her high school education in 1943, she studied Slavonic languages at Ljubljana University and graduated in 1948. In 1952 she graduated at the Academy for Music as well and received her Ph. D. with a thesis on Slovene adaptations of Medieval Christmas Song »Puer natus in Betlehem«. In 1949 she started to work at the Folklore Institute (now called the Section for Ethnomusicology) as a researcher of folk songs. Her professional interest is centered especially on the content and formal characteristics of Slovene narrative songs (The Function of Ballad in Slovenia, Zbornik SUFJ 5, Beograd 1960; The Ballad About the Revenge of a Forsaken Lover, Slovenski etnograf 15, Ljubljana 1962; A Legendary Song About Mary and the Boatman, Dela SAZU 23, Ljubljana 1966; Das slowenische Volkslied in seiner Mannigfaltigkeit, Litterae Slovenicae 1; Content Types of Slovene Narrative Songs, Ljubljana 1974;...). Zmaga Kumer is the vice-president of the study group for folk ballad research at the Kommission für Volksdichtung S. I. E. F. for which she yearly edits and publishes the Jahresbibliographie der Volksballadenforschung.

Zmaga Kumer's attention is devoted to folk music as well, especially to fiddlers (Die Volksmusik. Slowenien., Musik in Geschichte und Gegenwart 7, Kassel-Basel 1958; Slovene Folk Instruments and Fiddlers, Maribor 1973; Ethnomusicology, Ljubljana 1977; Folk Instruments and Fiddlers in Slovenia, Ljubljana 1983; Die Volksmusikinstrumente in Slowenien, Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente, Ljubljana 1986;...). Since 1963 she has also been a member of the international study group for folk instrument research at the IFC (now ICTM).

The third domain is publishing of Slovene song material (Folk Music Among Sieve-Makers and Potters in the Rabnica Valley, Maribor 1969; Song of Slovene Land, Maribor 1975;...). She is currently preparing a collection of Slovene folk songs from Carinthia. Zmaga Kumer also takes part in the publication of a scientific corps of Slovene folk songs.